

MOTINŲ JAUTRUMO KŪDIKIO SIGNALAMS IR ASMENYBĖS SAVYBIŲ SĄSAJOS

Laura Šarkinaitė

Klinikinės psichologijos magistrė
Vilniaus miesto Psichikos sveikatos centras
Vasaros g. 5, LT-10309 Vilnius
Tel. (+370 687) 758 92
El. paštas: laurenci@freemail.lt

Danguolė Čekuolienė

Socialinių mokslų daktarė
Vilniaus universiteto
Bendrosios psichologijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. (+370 5) 266 76 05
El. paštas: dcekuoliene@takas.lt

Lina Kalinauskienė

Klinikinės psichologijos magistrė
Antakalnio poliklinikos Psichikos sveikatos
centras
Antakalnio g. 59, LT-10207 Vilnius
Tel. (+370 5) 234 74 86
El. paštas: radziute@mail.lt

Straipsnyje nagrinėjama, ar motinų jautrumas kūdikio signalams susijęs su asmenybės savybėmis, turinčiomis įtakos bendravimui su aplinkiniais. Tyrime dalyvavo 32 motinos su savo 6 mėnesių pirmagimiais. Tyrimo rezultatai parodė, jog introverčių motinų jautrumo įverčiai statistiškai reikšmingai didesni negu ekstraverčių. Taip pat nustatėme, jog jautrių kūdikio signalams motinų grupės socialinės adaptacijos, konvencionalumo ir kūrybiškumo rodikliai aukštesni nei patekusiųjų į nejautrių motinų grupę. Pastarųjų realybės indeksas, vertinant H. Rorschacho metodika, buvo mažesnis, palyginti su jautrių motinų grupės. Rezultatai taip pat rodo, kad jautrių motinų empatijos, domėjimosi žmonėmis ir tapatinimosi su jais įverčiai aukštesni, jų suvokimas tikslesnis, dėmesio koncentracija geresnė. Motinų jautrumo kūdikio signalams ir emocijų įverčių sąsajos nėra statistiškai reikšmingos.

Pagrindiniai žodžiai: prierašumas, motinos jautrumas kūdikio signalams, asmenybės savybės.

Motinos jautrumas kūdikio signalams – viena kertinių prierašumo teorijos sąvokų, su kuria visų pirma siejamas kūdikio prierašumo saugumas. Remdamasi savo tyrimų duomenimis, ją pirmoji pavartojo ir išsamiausiai nagrinėjo Mary D. S. Ainsworth (Ainsworth, 1969; Ainsworth

et al., 1978). Anot M. D. S. Ainsworth, motinos jautrumas *atspindi motinos gebėjimą pastebėti ir teisingai suprasti vaiko signalus bei elgesiu aiškiai neišreikštus jo pranešimus ir, remiantis šiuo supratimu, tinkamai ir greitai į juos atsakyti* (Ainsworth, 1969). Šis kintamasis turi kelis aspektus:

signalų pastebėjimas, teisingas jų interpretavimas bei tinkamas ir greitas atsakas.

Anot M. D. S. Ainsworth (1969), motina, kad pastebėtų kūdikio signalus, turi būti jam prieinama, gebėti reaguoti į subtilius, ne tik akivaizdžius jo signalus. Teisingai ir tiksliai interpretuoti vaiko signalus motinai gali trukdyti gynybos mechanizmų, norų ar fantazijų iškreipiamas suvokimas. Dėl empatijos trūkumo motinos atsakai gali būti pernelyg racionalūs, nutolę nuo vaiko emocinės būsenos, jai gali būti sunku šiltai ir jautriai su juo bendrauti. Jautrios motinos atsakai turi atitikti vaiko signalą ir situaciją – jis turėtų būti baigtas, nepernelyg intensyvus, užsitęsęs ar fragmentiškas. Be to, jis turi būti pakankamai greitas, kad vaikas galėtų jį susieti su savo duotu signalu (Ainsworth, 1969).

Nors ši M. D. S. Ainsworth motinos jautrumo samprata gana aiškiai perteikia jo esmę, tyrimais vienareikšmiškai nustatyti veiksnius, susijusius su motinos jautrumu ir galbūt veikiančius atskirus jo aspektus, sekasi sunkiai. Su mūsų tyrimo problematika glaudžiausiai susijusios dvi ankstyvųjų motinos ir vaiko santykių empirinių tyrinėjimų kryptys.

Prieraišumo teorija teigia, kad pagrindinis veiksnys, turintis įtakos vaiko prieraišumui, yra motinos jautrumas, kurį daugiausia lemia jos pačios prieraišumo reprezentacijos. Šios reprezentacijos – tai sudėtingos psichinės struktūros, susiformuojančios vaikystėje ir glaudžiai susijusios su ankstyvųjų santykių patirtimi (Bowlby, 1973). Šios reprezentacijos per motinos sąveikos su kūdikiu ypatumus (pvz., jautrumą) gali daryti įtaką kūdikio prieraišumo saugumui. C. George ir J. Solomon (1999) nurodo bent dvylika šių ryši patvirtinančių tyrimų. Su didesniu motinos jautrumu susijusios saugaus, arba autonomiško, prieraišumo reprezentacijos (Oyen et al., 2000; Crowell and Feldman, 1988). Manoma, jog prieraišumo reprezentacijos turi tendenciją išlikti stabilios, jas mažai paveikia aplinkos veiksniai, tai-

gi ir motinos jautrumas, kuriam daro įtaką reprezentacijos, neturėtų keistis (Belsky, 1999).

Remiantis *ekologiniu* požiūriu, motinos ir kūdikio santykiams gali turėti įtakos įvairūs aplinkos veiksniai. Čia išskiriamos dvi grupės kintamųjų. Duomenys apie *socialinio konteksto kintamuosius* (motinos santykiai su partneriu, jos suvokiama ir gaunama parama iš artimųjų, įvairūs demografiniai veiksniai) yra nevienareikšmiai (Belsky, 1999); pavyzdžiui, nors kai kurių tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad kasdieniai rūpesčiai ir stresas neigiamai paveikia motinos bendravimą su vaiku, kiti tyrimai to nepatvirtina (Crnic et al., 1983; Crnic and Greenberg, 1990). *Psichologinių kintamųjų* tyrimai neleidžia tvirtai teigti, kokios asmenybės charakteristikos svarbios motinos ir vaiko bendravimui (Belsky, 1999). J. Belsky ir kt. (1995) pastebi, jog tyrimuose sveikai asmenybei skiriama mažiau dėmesio, dažniau tiriamos klinikinės imtys. Vienas daugiausia nagrinėjamų kintamųjų yra depresija; jos neigiama įtaka motinos jautrumui arba kūdikio prieraišumo saugumui yra patvirtinama daugybe tyrimų (Tronick, 1986; Shaw and Vondra, 1995; Teti et al., 1995). Manoma, kad dėl depresijos motina tampa psichologiškai mažiau prieinama kūdikiui. Kadangi asmenybės savybės formuoja ir organizuoja motinos elgesį sąveikaujant su vaiku, jos gali paveikti ir atskirus jautrumo aspektus (pvz., prieinamumą kūdikio signalams arba jų interpretavimą).

Savo pristatomame *tėvystės modelyje* asmenybės savybių svarbą pabrėžia ir J. Belsky (1984). Autorius teigia, jog motinos globa veikiama ir šeimos santykių, ir darbo, ir jos asmenybės, o aplinkos veiksniai motinos ir vaiko bendravimą veikia būtent per motinos asmenybės savybes, kurios gali apsaugoti diados santykius. Ši teorinį modelį paremia kitų autorių tyrimų rezultatai.

Nustatyta, jog emocinės motinos asmenybės charakteristikos daro įtaką motinos jautrumui

ir *gali* apsaugoti jos bendravimą su vaiku nuo nepalankaus šeimos konteksto: geresnė motinos emocinė adaptacija, emocinis stabilumas ir mažesnis impulsyvumas susijęs su didesniu jos jautrumu kūdikio signalams (Martin et al., 2002).

C. E. Izard ir kt. (1991) pastebėjo, kad kūdikio prierašumas tuo saugesnis, kuo daugiau teigiamų ir kuo mažiau neigiamų emocijų patiria motina ir kuo laisviau, natūraliau ji geba prie kūdikio išreikšti (o ne nuslopinti) savo neigiamas emocijas. Su saugiu prierašumu taip pat susiję motinos globėjiškumas, socialumas ir empatija, o su nesaugiu – autonomijos poreikis, nesaugumo ir bejėgiškumo jausmai.

Tyrimų rezultatai leidžia teigti, jog didesnis motinos jautrumas ir saugus kūdikio prierašumas susijęs su jos ekstraversyviaisiais bruožais (Fish et al., 1993; National institute of child health and human development (NICHD) early child care network, 1997). Tai patvirtina ir M. J. O'Connor (1997), nustačiusi, jog saugų prierašumą suformavusių kūdikių motinos suvokė save kaip labiau ekstraversyviasias, o nesaugų – kaip labiau introversyviasias. Anot autorės, ekstravertės geba geriau toleruoti ir integruoti neigiamas emocijas, pasitiki savimi, bendraudamos jaučiasi saugiai ir patogiai, tad gali įskiepyti šias savybes ir vaikui. Introvertės yra konservatyvios, mažiau bendrauja, nuvertina save, joms gali būti sunku diegti savo vaikui saugumo jausmą (O'Connor, 1997).

Vis dėlto introversijos ir ekstraversijos sąvokų autoriaus Carl G. Jung (1936) pateikiama šių asmenybės tipų samprata vienodai įtikinama daro ir hipotezę, jog su didesniu motinos jautrumu susiję introversyvieji bruožai. Dar vieną introversijos ir ekstraversijos sampratą pateikia Hermann Rorschach; tiesa, jis vartojo ne asmenybės, o *išgyvenimų* tipo sąvoką.

Anot H. Rorschacho, *introversyviojo* išgyvenimų tipo žmogus daugiau energijos skiria vidiniam gyvenimui, o įvairios veiklos ir bendravi-

mas jam mažiau patrauklūs; jis užmezga mažiau ryšių, tačiau jie būna intensyvesni ir artimesni nei ekstraverto. Z. Piotrowski (1957) teigia, kad kuo introversijos bruožai ryškesni, tuo žmogui būdingesnis individualizmas, noras būti nepriklausomam, poreikis atsitraukti į savo fantazijų, apmąstymų pasaulį. Jam gali būti sunkiau prisitaikyti prie tikrovės, konstruktyviai bendrauti su kitais. Įdomu, jog kuo introversyvosios tendencijos stipresnės, tuo didesnis (nors tik teoriniu lygiu) domėjimasis žmonėmis ir noras juos suprasti, pažinti (Piotrowski, 1957). Anot C. G. Jung (1936), introvertas gana nepatikus, įtarus, pesimistiškas; santykiuose jis gali jaustis nepriimamas – bet tik todėl, kad pats linkęs neprisileisti kitų. Jo stiprybės – produktyvumas, kūrybingumas, sąmoningumas, supratingumas, logiškas ir sąmoningai išugdytas mąstymas, stabilesnės emocijos.

O štai *ekstraversyviojo* išgyvenimų tipo žmogus daugiau energijos skiria išoriniam gyvenimui ir santykiams, jų užmezga daug ir galbūt gana paviršutiniškų. Anot C. G. Jung (1936), ekstravertas yra altruistiškas, kolektyvinės prigimties, priklausomas nuo kitų nuomonės. Kuo ekstraversijos bruožai ryškesni, tuo didesnis poreikis būti priimtam grupės, galvoti ir elgtis pagal jos standartus. C. G. Jung (1921) nuomone, ekstravertas linkęs bėgti nuo savo problemų, išstumti, užmiršti jas, yra pernelyg optimistiškas, dėl to gali prarasti ryšį su savimi. Ekstraverto emocijos labilesnės, jis lengviau reaguoja į emocinę stimuliaciją, o kuo ekstraversijos bruožai ryškesni, tuo stipriau aplinka veikia jo jausmus ir veiklą, o atsakai į aplinkos stimuliaciją tampa mažai selektyvūs (Piotrowski, 1957).

Taigi su didesniu motinos jautrumu galima sieti tiek introversyviuosius, tiek ekstraversyviuosius bruožus: introvertei motinai būdingi sąmoningumas, stabilesnės emocijos, noras pažinti ir suprasti žmones gali didinti jos jautrumą, bet taip pat gali veikti ir ekstravertės motinos noras daugiau, aktyviau bendrauti su kūdi-

kiu ir gebėjimas greitai reaguoti į aplinkos stimulus.

Dėl sąvokų nevienareikšmiškumo, teorinių prieštaravimų ir gana neišsamių empirinių tyrimų rezultatų aiškiai numatyti sąsają tarp motinos jautrumo ir asmenybės charakteristikų negalime.

Remdamosi motinos jautrumo samprata ir kitų tyrimų rezultatais, turime *tikslą* ištirti, kaip motinų jautrumas susijęs su tokiomis jų asmenybės savybėmis kaip introversija / ekstraversija, prisitaikymas prie tikrovės, suvokimo tikslumas, domėjimasis kitais žmonėmis, emociingumas.

Metodika

Tiriamieji. Tyrime dalyvavo 32 motinos ir kūdikio diados. Visi kūdikiai yra iš pilnų šeimų. *Motinių amžius* yra nuo 23 iki 34 metų ($M = 27$ m. 9 mėn., $SD = 2$ m. 9 mėn.), *kūdikių* – nuo 6 mėn. 1 d. iki 7 mėn. 14 d. ($M = 6$ mėn. 23 d., $SD = 11$ d.).

Įvertinimo būdai. *Motinos jautrumas kūdikio signalams* vertintas M. D. S. Ainsworth sukurta motinos jautrumo kūdikio signalams skale (*Maternal Sensitivity Scale*, Ainsworth, 1969). Taikyti šią metodiką mėnesio kursuose išmokė psichologijos doktorantė Lina Kalinauskienė. Metodikos patikimumas nusakomas koreliacijos tarp kelių vertintojų įvertinimų koeficientu; koreliacijos koeficientas tarp šio darbo autorių įvertinimų yra 0,86.

Vertinant motinos jautrumą analizuojama filmuota medžiaga, sudaryta iš trijų dalių. Pirmojoje dalyje maždaug 2 min. kūdikis žaidžia vienas su žaisliuku, antrojoje dalyje 7–8 min. motina žaidžia su kūdikiu jiems duotais žaislais, trečiojoje dalyje (taip pat 7–8 min.) jie žaidžia be žaislų. Remiantis įvairiais motinos jautrumo aspektais (žr. įvadinėje straipsnio dalyje), motinos jautrumas antrajame ir trečiajame epizoduose įvertinamas balais nuo 1 iki 9 (kinta kas 0,25); vedamas šių įverčių vidurkis, kuris ir yra galuti-

nis motinos jautrumo įvertinimas. 9 balai skiriami labai jautriai motinai, o 1 balu vertinama labai nejautri motina.

Motinos, kurių jautrumas įvertinamas 5,25 balo ir daugiau, laikomos jautriomis, o 5 ir mažiau balų – nejautriomis (Ainsworth, 1969). Pagal tai tiriamosios buvo suskirstytos į dvi grupes.

Motinos asmenybės charakteristikos vertintos projekcine H. Rorschacho rašalo dėmių metodika. Pasirinkti atsakymų determinančių ir turinio kintamieji, apibūdinantys emocinę sritį, santykius su kitais, socialinę adaptaciją, – t. y. labiausiai susiję su šio tyrimo tikslu.

Koduojant atsakymus naudotas klasikinis vokiškas žymėjimas. Suskaičiuotas atsakymų pasiskirstymas pagal determinantes ir turinį, populiarūs atsakymai, realybės indeksas, spalvų suma bei išgyvenimų tipas (introversija / ekstraversija) (Gailienė, 1997). Lyginti jautrių ir nejautrių motinų grupių šie kintamieji.

Kadangi kai kurie kintamieji vertina gana panašias asmenybės savybes, jie sujungti į dvi grupes: prisitaikymo prie tikrovės ir praktiškumo bei domėjimosi kitais žmonėmis. Į pirmąją grupę sujungti populiarūs ir gyvūnų turinio atsakymai bei realybės indeksas, į antrąją – žmogiškojo turinio ir žmogaus judesio atsakymai.

Tyrimo eiga. Su tiriamosiomis pirmą kartą buvo susitinkama gimdymo namuose; paprašius kontaktinių duomenų, su jomis susisiekti kūdikiui suėjus 6 mėnesiams. Atvykus į namus buvo nufilmuojamas motinos ir vaiko žaidimas, motinos užpildydavo demografinių duomenų anketą ir atlikdavo Rorschacho testą.

Duomenų tvarkymas. Grupėms (jautrių ir nejautrių motinų bei introverčių ir ekstraverčių) palyginti naudotas Stjudento t kriterijus. Ryšiai tarp jautrumo įvertinimo ir asmenybės savybių skaičiuoti naudojant Pearsono koreliacijos koeficientą.

Tyrimo rezultatai

Visos tiriamos motinos pagal jautrumo įverčius buvo suskirstytos į dvi grupes – jautrių ir nejautrių. Į jautrių motinų grupę pateko 18 tiriamųjų; jų jautrumo įverčio vidurkis $M = 5,81$ ($SD = 0,60$); nejautrių motinų grupėje buvo 14 tiriamųjų; jų jautrumo įverčio vidurkis $M = 4,12$ ($SD = 0,81$). Rezultatus pateiksime analizuodamos skirtumus tarp šių grupių ir remdamosi koreliacijos tarp jautrumo bei asmenybės savybių įvertinimų koeficientais (žr. 1-ą ir 2-ą lentelę).

Tyrinėdamos sąsajas tarp motinos jautrumo bei *introversijos / ekstraversijos* bruožų nustatėme, kad statistiškai reikšmingai ($p < 0,05$) jautresnės yra introvertės nei ekstravertės; atitinkamai jautrumo vidurkiai yra 6,03 ir 4,69.

Remdamosi šiais rezultatais galime manyti, kad jautrios motinos gali būti labiau susikoncentravusios į savo vidinį pasaulį, sąmoningesnės ir supratingesnės, linkusios užmegzti artimus santykius ir į juos daug investuoti, o mažiau jautrias motinas galėtume apibūdinti kaip pasižyminčias labilesnėmis emocijomis, linkusias į šiek tiek paviršutiniškesnius santykius.

Savo tyrime motinų *prisisaikymą prieš tikrovės ir praktiškumą* apibūdinome trimis aspektais. Konvencionalumą vertinome populiarių (t. y. pop) atsakymų kiekiu, santykiu su tikrove adekvatumą – realybės indeksu, o kūrybiškumą – gyvūnų turinio (t. y. T) atsakymų kiekiu. Lyginome jautrių ir nejautrių motinų grupių šiuos kintamuosius ir skaičiavome jų koreliacijas su jautrumo įverčiais.

1 lentelė. Asmenybės savybių įverčių, gautų Rorschacho metodika, vidurkių palyginimas tarp jautrių ir nejautrių motinų grupių

		Jautrių motinų grupė	Nejautrių motinų grupė
Prisisaikymas prieš tikrovės ir praktiškumas	<i>Pop atsakymų skaičius</i>	7,56*	5,71*
	<i>Pop atsakymų procentas</i>	35,72	32,71
	<i>Realybės indeksas</i>	5,50*	4,07*
	T atsakymų skaičius	10,11*	7,29*
	(T + Td) procentas	47,94	44,21
Suvokimo tikslumas	<i>F + procentas</i>	90,06*	82,14*
Domėjimasis kitais žmonėmis	<i>M atsakymų skaičius</i>	3,33*	1,93*
	<i>M atsakymų procentas</i>	14,33	10,93
	(M + Md) procentas	18,00	16,86
	<i>B atsakymų skaičius</i>	2,72**	1,21**
Emocingumas	Spalvų suma	3,58	3,68
	FFb atsakymų skaičius	2,22	1,86
	FbF atsakymų skaičius	1,72	1,86
	Fb atsakymų skaičius	0,50	0,57

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

2 lentelė. Koreliacijos koeficientai tarp motinų asmenybės savybių įverčių, gautų Rorschacho metodika, ir jautrumo įverčių

		Koreliacijos su jautrumo įverčiais koeficientas
Prisitaikymas prie tikrovės ir praktiškumas	Pop atsakymų skaičius	0,465*
	Pop atsakymų procentas	0,401*
	Realybės indeksas	0,434*
	T atsakymų skaičius	0,189
	(T + Td) procentas	0,344
Suvokimo tikslumas	F + procentas	0,163
Domėjimasis kitais žmonėmis	M atsakymų skaičius	0,312
	M atsakymų procentas	0,425*
	(M + Md) procentas	0,175
	B atsakymų skaičius	0,385*
Emocingumas	Spalvų suma	-0,237
	FFb atsakymų skaičius	-0,094
	FbF atsakymų skaičius	-0,278
	Fb atsakymų skaičius	-0,029

* p < 0,05

Remdamosi konvencionalumo įverčiais galime manyti, kad jautresnės yra motinos, kurioms priimtinesnės visuomenės vertybės, svarbesnės socialinės normos, o socialinė adaptacija geresnė. Jautrios motinos, panašu, gali būti šiek tiek banalesnės, konformistiškesnės, o nejautrios – ne tokios praktiškos ir mažiau atsižvelgti į vyrąjančias socialines normas.

Atsižvelgdamos į santykio su tikrove įverčių galime manyti, jog jautresnės yra tos motinos, kurių santykis su tikrove adekvatesnis, tvirtesnis; gali būti, jog jos geriau nei nejautrios motinos suvokia savo aplinką, socialines vertybes, santykius su aplinkiniais.

Jautrių ir nejautrių motinų kūrybiškumo įverčių palyginimas leidžia manyti, jog jautrios motinos gali būti šiek tiek banalesnės ir mažiau kūrybiškos, o nejautrios – kūrybiškesnės ir artistiškesnės.

Tyrime taip pat nagrinėjome motinų suvokimo tikslumą, kuris vertintas geros formos atsa-

kymų procentu (t. y. F + %). Atsižvelgdamos į gautus rezultatus galime manyti, jog jautresnės motinos pasižymi geresniais intelektualiais gebėjimais, efektyvesne, produktyvesne protine veikla, geresne dėmesio koncentracija nei nejautrios motinos, o pastarosioms gali būti sunkiau tiksliai ir kokybiškai suvokti aplinkos stimulus.

Motinų domėjimąsi kitais žmonėmis vertinome žmogiškojo turinio (t. y. M) ir žmogaus judesio (t. y. B) atsakymų skaičiumi. Mūsų gauti rezultatai leidžia manyti, kad jautrios motinos labiau domisi žmonėmis, labiau su jais tapatinasi, joms įdomios ir svarbios socialinės sąveikos, šios motinos geriau orientuojasi santykiuose ir geriau geba juos užmegzti, yra empatiškesnės, intelektualesnės, brandesnės, nėra linkusios atsi-riboti ar priešiškos. O štai apie nejautrias motinas, atsižvelgdamos į rezultatus, galėtume sakyti, kad jos mažiau domisi aplinkiniais ir mažiau investuoja į santykius su jais, vangiau bendrauja,

yra mažiau empatiškos, gali būti kiek atitolusios, sunkiau prieinamos ar netgi priešiškos.

Tiriamųjų *emocingumą* vertinome spalvų atsakymais (t. y. spalvų suma, formos–spalvos (FFb), spalvos–formos (FbF) ir spalvos (Fb) atsakymais). Analizuodamos šiuos kintamuosius, statistiškai reikšmingų skirtumų neužfiksavome, tačiau, remdamosi rezultatais, galime samprotauti, kad yra tendencija, jog jautrios motinos geriau geba kontroliuoti emocijas (FFb atsakymai), joms mažiau būdingos impulsyvios reakcijos, šių motinų emocijos brandesnės ir ne tokios labilios (FbF ir Fb atsakymai). Vis dėlto šiems išvadoms patvirtinti duomenų nepakanka.

Rezultatų aptarimas

Turėdamos tikslą ištirti, kokie – introversyvieji ar ekstraversyvieji – bruožai susiję su didesniu motinos jautrumu, nustatėme, jog kūdikio signalams jautresnės yra motinos, kurių išgyvenimų tipas yra introversyvusis.

Tyrimų rezultatai skatino didesnę motinos jautrumą sieti su ekstraversyviaisiais bruožais (National institute of child health and human development (NICHD) early child cone network, 1997; O'Connor, 1997; Fish et al., 1993), tačiau šių asmenybės tipų aprašymai (Jung, 1921, 1936; Piotrowski, 1957) darė įtikinamesnę hipotezę, kad jautresnės turėtų būti introvertės motinos.

Analizuodamos, kodėl mūsų tyrimo rezultatai išsiskiria iš kitų šios srities tyrimų, negalime nepaisyti taikytų metodikų skirtumų. Minėtuose tyrimuose naudoti klausimynai (pvz., MMPI, *Minnesota Multiphasic Personality Inventory*), tad galima sakyti, kad saugus vaiko prierašumas ir motinos jautrumas buvo susiję su tuo, kaip motina suvokia save ir ką nori apie save pasakyti. Mūsų taikyta Rorschacho metodika leidžia įvertinti gilesnes asmenybės savybes, kurios gali būti nežinomos, neįsisąmonintos ir neprieinamos savirefleksijai – gali būti, kad jos moti-

nos ir vaiko sąveikoje yra svarbesnės nei motinos sąmoningai suvokiamas savo vaizdas. Taigi gali būti, kad šiomis metodikomis vertinamos skirtingos asmenybės savybės. Minėta, kad motinos jautrumas susijęs su jos prierašumo reprezentacijomis – giliomis ir sudėtingomis psichikos struktūromis, kurios, kaip ir dauguma asmenybės savybių, formuojasi dar ankstyvoje vaikystėje ir priklauso giliausiems asmenybės dariniams, mažai kintantiems bėgant laikui. Ir nors šio tyrimo duomenys neleidžia kelti hipotezių apie tai, kaip prierašumo reprezentacijos susijusios su mūsų vertintomis asmenybės savybėmis, gali būti, kad tokios galimos sąsajos paaiškintų rezultatų skirtumus, nes asmenybė – vien-tisa, darniai veikianti sistema, o ne į atskiras dalis suskirstytą teorinių konstrukčių derinys.

Tačiau rezultatai, be abejo, gali skirtis ne tik dėl metodikų pobūdžio. Gali būti, kad mūsų tyrime dalyvavusios introvertės motinos yra jautresnės dėl siekio kurti intymius, artimus santykius – t. y. jos labiau įsigilina į bendravimą su kūdikiu, atiduoda daugiau savęs, neskuba, yra stabilesnės, ramesnės. Nors introvertės mažiau domisi bendravimu ir labiau koncentruojasi į save, savo apmąstymuose jos kaip tik daug labiau stengiasi suprasti, pažinti žmones. Anot N. Koren-Karie ir kt. (2002), motinos išžvalgumas, t. y. jos gebėjimas į vaiko elgesio ir emoci-nio patyrimo motyvus pažvelgti iš *vaiko* pozicijos, yra svarbus jautrumo komponentas, nes ne-jautrios motinos gali remtis savo norais ir fantazijomis, o ne atsižvelgti į vaiko poreikius. Panašu, kad introvertės, kurios bendraudamos linkusios kurti intymią atmosferą ir domisi žmonių psichologija, gali būti jautresnės dėl didesnio išžvalgumo.

Remiantis C. G. Jung (1921), ekstravertės linkusios neintegruoti neigiamo patyrimo, gali neigti kai kuriuos savo patirties aspektus, taigi ir naudoja daugiau gynybos mechanizmų. Dėl to, anot M. D. S. Ainsworth (1969), jos gali iškrai-

pyti kūdikio signalus, priskirti jam savo motyvus ir būti mažiau jautrios. O tai, kad motinos nesugebėjimas išreikšti neigiamas emocijas būnant su kūdikiu neigiamai veikia jo prierašumo saugumą (Martin et al., 2002; Izard et al., 1991), gali paaiškinti, kodėl ekstravertės, kurios galbūt linkusios neigti neigiamas emocijas ir slėpti jas nuo kūdikio, yra mažiau jautrios už introvertes.

Tyrime taip pat nustatėme, kad jautrioms motinoms būdingi aukštesni intelektiniai gebėjimai, geresnė dėmesio koncentracija, tikslesnis stimulų suvokimas ir mažesnis jų iškraipymas. Tai leidžia pastebėti daugiau kūdikio signalų, tiksliau juos suvokti ir jų neiškraipyti. Šias savybes aprašantis kintamasis (geros formos procentas, $F + \%$) taip pat rodo, kad jautrios motinos geba geriau sąmoningai kontroliuoti save, atsakingesnės ir nelinkusios elgtis impulsyviai (Piotrowski, 1957). Šie rezultatai padeda interpretuoti ir kitus, su emocingumu susijusius, rezultatus.

Nors mūsų tyrime dalyvavusių jautrių ir ne-jautrių motinų emocingumo įverčiai reikšmingai nesiskiria, aptikome, jog emociškai adaptacijai būtini sąmoningumas ir savikontrolė su motinos jautrumu yra susiję. Tad nors prastesnės emociinės adaptacijos, emociinio labilumo ir impulsyvumo negalime tvirtai susieti su nejautrumu, gebėjimas tą emocingumą kontroliuoti, panašu, gali daryti motiną jautresnę. Gali būti, jog sąmoninga savikontrolė padeda motinai mažinti nerimą, leidžia susikaupti, atsiduoti bendravimui su kūdikiu ir taip geriau pastebėti jo signalus bei teisingai juos interpretuoti.

Tirdamos taip pat nustatėme, kad jautrioms motinoms būdingas didesnis domėjimasis žmonėmis, jos empatiškesnės, jų bendravimo įgūdžiai geresni. Šie rezultatai sutampa su gautais kituose tyrimuose (Izard et al., 1991; Leerkes et al., 2004) – juk empatija leidžia susitapatinti su vaiko pozicija, geriau jį suprasti, būti išvalgesnei, taigi ir jautriau su juo bendrauti. Gali būti, jog

domėjimasis kitais žmonėmis ir jų psichologija atsispindi ir bendraujant su kūdikiu – motinos labiau stengiasi pažinti kūdikį kaip asmenybę, domisi ir gerbia jo poreikius, taigi žino apie jį daugiau ir geba tinkamiau atsakyti į jo signalus.

Tiriant mums paaiškėjo, kad jautrios motinos geriau prisitaikysios prie tikrovės, praktiškesnės. Mūsų rezultatai, kad jautrių motinų santykis su tikrove yra adekvatesnis, sutampa su M. H. van IJzendoorn ir kt. metaanalizės (1992) rezultatais, jog motinų, turinčių psichiatrinę diagnozę, vaikai suformuoja mažiau saugų prierašumą. Gali būti, kad metaanalizėje nagrinėta psychopatologija mažina motinų jautrumą: jos gali neadekvačiai suvokti kūdikio signalus, juos iškraipyti ir „apipinti“ savais gynybos mechanizmais, jų atsakai gali ne visada būti tinkami.

Tirdamos taip pat aptikome, kad su didesniu motinos jautrumu susijęs mažesnis kūrybiškumas. Anot J. V. Lerner ir N. L. Galambos (1985), savo veikla ir vaidmeniu patenkintos motinos, sąveikaudamos su kūdikiu, yra šiltesnės, prieinamesnės. Tad gali būti, jog kūrybiškos motinos saviraiškai gali trukdyti kūdikis, o dėl to kylantis nepasitenkinimas gali mažinti jos jautrumą. Ne tokios kūrybiškos motinos galbūt neturi stipraus saviraiškos poreikio ir gerai jaučiasi prižiūradamos vaiką namuose, gali jam visiškai atsiduoti ir, būdamos patenkintos savo vaidmeniu, būti jautresnės.

Įdomu, jog su žmogaus judesio atsakymais (t. y. B) susiję rezultatai leistų manyti priešingai – kad jautresnės yra kūrybiškesnės motinos. Tačiau didesnis šių atsakymų skaičius rodo sąmoningumą, supratingumą, intelektualinį produktyvumą, gebėjimą sukurti kažką naujo. T atsakymai daugiau sietini su kitoniškumu, kūrybišku interpretavimu to, kas jau sukurta, o pernelyg didelis šių atsakymų kiekis sietinas su gynybiškumu, nesugebėjimu prisitaikyti, elgtis pagal visuomenės normas. Taigi mažesnis motinų jautrumas susijęs su ne tokiau adaptyviu jų kūrybiškumu.

Analizuojant rezultatus reikėtų nepamiršti, jog tiriamųjų skaičius yra palyginti nedidelis, tad tyrimo išvados platesnei populiacijai turėtų būti taikomos atsargiai: gali būti, jog, ištyrusios didesnę ir įvairesnę imtį, gautume išsamesnius duomenis.

Taigi tyrimo rezultatai leidžia patvirtinti ekologinės teorijos teiginį, kad motinos ir vaiko bendravimo ypatumai bei motinos jautrumas gali būti susiję su motinos asmenybės savybėmis. Žinoma, šių savybių veikimo modelis nėra iki galo aiškus, taip pat negalime tvirtai teigti, kad tai jos veikia motinos jautrumą. Gali būti, kad toks didelis įvykis kaip vaiko gimimas ir su tuo susiję neišvengiami pokyčiai daugelyje gyvenimo sričių paveikia motinos asmenybę, t. y. jai siekiant būti kuo „geresne motina“ (arba – jautresne), vyksta tam tikri jos asmenybės persitvarkymai.

Išvados

1. Motinų jautrumas kūdikio signalams yra reikšmingai susijęs su jų išgyvenimų ti-

pu. Motinų, kurių išgyvenimų tipas introversyvusis, jautrumas yra didesnis.

2. Motinų jautrumas kūdikio signalams yra reikšmingai susijęs su jų prisitaikymu prie tikrovės ir praktiškumu. Kuo aukštesni motinų prisitaikymo prie tikrovės ir praktiškumo įverčiai, tuo didesnis jų jautrumas kūdikio signalams.
3. Motinų jautrumas kūdikio signalams yra reikšmingai susijęs su jų suvokimo tikslumu. Kuo aukštesni motinų suvokimo tikslumo įverčiai, tuo didesnis jų jautrumas kūdikio signalams.
4. Motinų jautrumas kūdikio signalams yra reikšmingai susijęs su jų domėjimusi kitais žmonėmis. Kuo aukštesni motinų domėjimosi kitais žmonėmis įverčiai, tuo didesnis jų jautrumas kūdikio signalams.
5. Motinų jautrumas kūdikio signalams nėra reikšmingai susijęs su jų emociingumu. Užfiksuota tendencija, jog, didėjant emociingumo įverčiams, motinų jautrumas kūdikio signalams mažėja, yra statistiškai nereikšminga.

LITERATŪRA

Ainsworth M. D. S. Maternal Sensitivity Scales (1969). [Žiūrėta 2004 m. sausio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.psychology.sunysb.edu/ewaters/552/senscoop.htm>

Ainsworth M. D. S., Blehar M. C., Waters E., Wall S. Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation. Hillsdale: Erlbaum, 1978.

Belsky J. The determinants of parenting: A process model // Child Development. 1984, vol. 55, p. 83–98.

Belsky J. Interactional and contextual determinants of attachment security // J. Camdy, P. R. Shaver (eds.). Handbook of attachment. New York: The Guilford Press, 1999. P. 249–264.

Belsky J., Crnic K., Woodworth S. Personality and parenting: Exploring the mediating role of transient mood and daily hassles // Journal of Personality. 1995, vol. 63, p. 907–929.

Bowlby J. Attachment and Loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and Anger. New York: Basic Books, 1973.

Crnic K. A., Greenberg M. T., Ragozin A. S., Robinson N. M., Basham R. B. Effects of stress and social support on mothers and premature and full-term infants // Child Development. 1983, vol. 54, p. 209–217.

Crnic K. A., Greenberg M. T. Minor parenting stresses with young children // Child Development. 1990, vol. 61, p. 1628–1637.

Crowell J. A., Feldman S. S. Mother's internal models of relationships and children's behavioral and developmental status: A study of mother-child interaction // Child Development. 1988, vol. 59, p. 1273–1285.

- Fish M., Stifter C. A., Belsky J. Early patterns of mother-infant dyadic interaction: Infant, mother, and family demographic antecedents // *Infant Behavior and Development*. 1993, vol. 16, p. 1–18.
- Gailienė D. H. Roršacho metodika asmenybei tirti. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997.
- George C., Solomon J. Attachment and Caregiving. The caregiving behavioral system // J. Camdy, P. R. Shaver (eds.). *Handbook of attachment*. New York: The Guilford Press, 1999. P. 649–670.
- Izard C. E., Haynes M. O., Chisholm G., Baak K. Emotional determinants of infant-mother attachment // *Child Development*. 1991, vol. 62, p. 906–917.
- Jung C. G. (1921). General description of the types // *The collected works of C. G. Jung*. Vol. 6. New York: Princeton Press, 1985.
- Jung C. G. (1936). Psychological typology // *The collected works of C. G. Jung*. Vol. 6. New York: Princeton Press, 1985.
- Koren-Karie N., Oppenheim D., Dolev S., Sher E., Erzion-Carasso A. Mother's insightfulness regarding their infants' internal experience: Relations with maternal sensitivity and infant attachment // *Developmental Psychology*. 2002, vol. 38, p. 534–542.
- Leerkes E. M., Crockenberg S. C., Burrous E. C. Identifying components of maternal sensitivity to infant distress: The role of maternal emotional competencies // *Parenting Science and Practice*. 2004, vol. 4, p. 1–23.
- Lerner J. V., Galambos N. L. Maternal role satisfaction, mother-child interaction, and child temperament: A process model // *Developmental Psychology*. 1985, vol. 6, p. 1157–1164.
- Martin S. E., Clements M. L., Crnic K. A. Maternal emotions during mother-toddler interaction: parenting in affective context // *Parenting Science and Practice*. 2002, vol. 2, p. 105–126.
- National institute of child health and human development (NICHD) early child care network. The effects of infant child care on infant-mother interaction: The first Year of life // *Journal of Family Issues*. 1997, vol. 6, p. 523–542.
- O'Connor M. J. Maternal personality characteristics on the MMPI and infant attachment. Paper presented at the biennial meeting of the Society for Research in Child Development. Washington, DC, 1997, March. [Žiūrėta 2005 m. rugsėjo 24 d.]. Prieiga per internetą: duomenų bazė <http://search.epnet.com/>
- Oyen A., Landy S., Hilburn-Cobb C. Maternal attachment and sensitivity in an at-risk sample // *Attachment and Human Development*. 2000, vol. 2, p. 203–217.
- Piotrowski Z. *Perceptanalysis*. New York: Macmillan, 1957.
- Shaw D. S., Vondra J. I. Infant attachment security and maternal predictors of early behavior problems: A longitudinal study of low-income families // *Journal of Abnormal Child Psychology*. 1995, vol. 3, p. 335–357.
- Teti D. M., Gelfand D. M., Messinger D. S., Isabella R. Maternal depression and the quality of early attachment: An examination of infants, preschoolers, and their mothers // *Developmental Psychology*. 1995, vol. 31, p. 364–376.
- Tronick E. Z., Field T. *Maternal depression and infant disturbance. New directions for child development*. No 34. San Francisco: Jossey-Bass Inc., Publishers, 1986.
- van IJzendoorn M. H., Goldberg S., Kroonenberg P. M., Frenkel O. J. The relative effects of maternal and child problems on the quality of attachment in clinical samples // *Child Development*. 1992, vol. 63, p. 840–858.

MATERNAL SENSITIVITY AND ITS RELATION TO PERSONALITY TRAITS

Laura Šarkinaitė, Danguolė Čekuolienė, Lina Kalinauskienė

Summary

This study explored relations between maternal sensitivity and her personality traits. Maternal sensitivity refers to mother's ability to perceive and to interpret accurately the signals and communications implicit in her infant's behavior, and given this understanding, to

respond to them appropriately and promptly. Maternal sensitivity is of fundamental importance to the development of a secure attachment and also to the further life of the child. Though attachment theory states that mother's attachment representations are the principal

determinant of maternal sensitivity, the ecological perspective proposes that contextual variables also can affect maternal sensitivity and the relationship between mother and her child. One of the explored contextual variables in this perspective is mothers' psychological characteristics, but data in this realm are inconsistent. Inasmuch as psychological traits influence interactions with others, they also may play a role in the early mother–infant interaction and may influence some aspects of maternal sensitivity. The purpose of this study was to determine how maternal sensitivity is related to her personality traits (i.e. introversion / extraversion, adjustment to reality, accuracy of perception, interest in people, and emotionality).

Thirty-two mother–infant dyads participated in the study; all infants were firstborns. Maternal sensitivity was assessed using the observation technique (Ainsworth's Maternal Sensitivity Scale). The Rorschach inkblot test

was used for evaluation of mothers' personality traits. The type of experience (i.e. introversion / extraversion), adjustment to reality, accuracy of perception, emotionality and interest in people were evaluated.

The results suggest that maternal sensitivity is related to her type of experience: mothers that are introverted, are more sensitive to their infant's signals. Our data also suggest that sensitive mothers tend to appreciate a more social standards, they could be better socially adjusted and have more adequate contact with reality than insensitive mothers. Also, sensitive mothers' evaluations of creativity, accuracy of perception and concentration of attention tend to be higher than those of insensitive mothers. Data of our study did not confirm any relation between maternal sensitivity and her emotionality evaluation.

Key words: attachment, maternal sensitivity, personality traits.

Iteikta 2007-01-31